

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN ŞİİRLERİN ŞİİRBİLİM AÇISINDAN GÖRÜNÜMÜ ÜSTÜNE BİR İNCELEME¹

Nihat BAYAT²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı şiirbilimin temel ilkeleri ve Jakobson'un dilin şiirsel işlevi modeline dayanarak şiir metnlerinin hangi öğelerden oluştuğunu saptamak ve buna bağlı olarak Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin şiir türüne uygunluğunu belirlemektir. Jakobson'un şiirsel işlev terimiyle betimlediği şiir dilinin farklılığı hem anlatım hem içerik düzleminde kendini gösterir. Şiirsel işlevin önceliği iletinin gönderdiği içeriğe değil, onun yapılanma biçimine odaklanmasıdır. Bunu yapmak için iletide yer alan içerik bastırılır. Şiirde kimi koşutluklar, kimi yan yana getirmeler yeni bir anlamlama dizgesi oluşturmak için yapılır. Çalışmada ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler, belirtilen özellikler açısından içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Buna göre söz konusu şiirlerin şiirsel dilin özelliklerini yetersiz derecede içerdiği görülmüştür. Şiirlerin birçoğunun tema ve konu kaygısıyla seçildiği anlaşılmıştır. Öğrenci çalışma kitabında ve öğretmen kılavuz kitabında bulunan etkinlikler de şiirin öncelikli boyutlarının uzağındaki etkinliklerdir. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler öğrencilere şiir türünün özelliklerini kavratmada, dilin sanatsal kullanımına ilişkin uygun örnekler sunmada ve dolayısıyla dilin yeni bir kullanım alanını öğretme konusunda son derece zayıf kalmış metinlerdir. Bu şiirlerin ayrıca Türkçe öğretiminin hedefleri, temel becerileri, üst becerileri ve kazanımlarıyla örtüşmediği de saptanmıştır. Türkçe ders kitaplarına içinde şiirsel oranının yüksek olduğu metinlerin konulması ve etkinliklerin şiir türünün özellikleri dikkate alınarak yapılandırılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: şiir, şiirbilim, Türkçe ders kitapları, anlatım düzlemi, içerik düzlemi

A RESEARCH ON ASPECT OF POEMS IN TURKISH COURSE BOOKS IN TERMS OF POETICS

ABSTRACT

The aim of this research is to determine which components form poetic texts with regard to Jakobson's poetic function of language model and the relevance of poems in Turkish course books to poetic genre in this aspect. The difference of poetic language described by Jakobson with the poetic function term is seen both in content and expression plane. Poetic function focuses on the settlement form of message, not its content. The content in the message is compressed. Some parallelisms and juxtapositions are constructed to constitute a new signification system. In the research, the poems in Turkish course books are evaluated in terms of the features stated by content analysis. It is figured out

¹ Bu makale Kıbrıs'ta 23-25 Kasım 2011'de Global Education Conference'ta sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş biçimidir.

² Yard.Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, El-mek: nihatbayat@gmail.com

that the poems include features of poetic language inadequately. It is also found that most of the poems were chosen according to the theme and the topic. Activities in workbooks and teacher manuals are also far away from prior dimensions of poetry. For this reason, poems in Turkish course books are poor texts to get students to comprehend the features of poetic genre and provide perfect instances related to artistic use of language – in other words, teach a new domain of language use. It is also identified that these poems are not compatible with the goals, basic skills, meta skills, and acquisitions of teaching Turkish. It is suggested that Turkish course books should have texts having high poetic features and activities should be prepared according to features of poetic language.

Key words: poem, poetics, Turkish course books, expression plane, content plane.

Giriş

Türkçe ders kitapları öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerinin yanında onları bazı yazınsal türlerle de tanıştırır. Dil kullanımının özel bir alanı olan yazın, doğal dilin işleyişinden farklı bir yapı sunması nedeniyle dilin olanaklarını fark ettirme açısından son derece etkilidir. Yazın türleri, dili duyarlı bir biçimde kullanırken onun kimi boyutlarını öne çıkarma gayreti içindedir (Zimmermann 2001, 41). Roman ve öykü gibi anlatı türleri, aktarılan olayların kurgusunda sağlanan ince bir dengeyle daha çok içerikteki düzeneğe odaklanır; bu türlerde kullanılan tümce yapıları doğal dildekinden önemli ölçüde farklı değildir. Oysa şiir türü, hem içerik hem de anlatım düzleminde birtakım sistemli yapılanmalarla üretilir. Şiirde anlatım ve içerik eşit bir değerle açığa çıkar. Anlamları taşıyan sesler, anlamların kendisi kadar önem taşır. Dilin bu iki unsuru arasındaki denge, yeni bir anlamlama biçimi yaratır.

Şiir, anadil eğitiminde sıkça başvurulan yazın türlerinden biridir. Türkçe ders kitaplarına alınan şiirler, dil öğretimi materyali olarak kullanılırken aynı zamanda şiir türünün özgün yapısını da yansıtabilecek nitelikte metinler olmak durumundadır. Öğrenciler, dilin şiirsel kullanımına ancak böyle metinlerle karşılaşılırsa tanık olabilirler. Şiirbilimin şiirin niteliklerine ilişkin ortaya koyduğu ilkelerle bir metnin ne oranda şiirsellik taşıdığı anlaşılabilir. Dilin bu özel kullanımı, dil mekanizmasının nasıl işlediğine ilişkin değerli bir bilgi sunarken, anadil öğretiminde söz konusu nitelikleri taşıyan metinlerin kullanımı son derece önemlidir. Bu çalışmada, Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler şiirbilim ve dilin şiirsel işlevi açısından değerlendirilecektir.

Kuram

Şiirbilim, şiiri inceleyen bilim olarak tanımlanır. Öznel bir yaratı olan şiir, bilimsel ölçütlerle ve yöntemlerle betimlenir. Onun kişiden kişiye değişmeyen birtakım özellikleri ortaya konur. Şiire bu bilimsel yaklaşım çağdaş dilbilimin doğuşuyla ortaya çıkmıştır (Yalçın 2010, 101). Şiirbilimin şiiri incelemesindeki ilkeleri, dilbilimin dil incelemeleriyle koşuttur.

Şiire ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. Bunların her biri şiirin bir boyutunu öne çıkarır. Önce sözlü bir dil ürünü olarak düşünülen şiir, insanların beraber çalıştıkları dönemlerde iş sırasında söylenen ritmik sözlerden ortaya çıkmıştır (Caudwell 1988, 36-41). Şiirin böyle kaynaklandırılması onun ses bakımından yarattığı ritme odaklanıldığını gösterir. Ancak şiirin bir de anlam boyutu vardır. Gerçeklikle olan ilişkisi bu boyutta sorgulanır. Mayakovski (2002, 22) şiirde gerçekliğin gösterilmesi ya da yansıtılmasının tek başına bir önemi olmadığını belirtir. Dolayısıyla şiirin bir dil ürünü olarak anlamla olan ilişkisi kendine özgüdür.

Turkish Studies

Aksan (1995, 8) çağdaş şiiri şöyle tanımlar: “Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür”. Şiirin bu tanımı, birçok birimin bir araya gelmesinden oluşmasına dayanır. Thomson (1984), Coombes (1991), Paz (1995) gibi şiir üstüne çalışma yapan kişiler *dil, uyak, ritim, dize, düzyazı, imge, büyü, söz sanatları* gibi başlıkları irdelerler. Bunlar, şiirin hangi birimlerle ilişkili olarak düşünüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Şiirin özel yapısına vurgu yapan şair-araştırmacılardan biri Valery’dir (1939, 117-133). Valery (1939, 117-133), şiirin sözcükler arasında kurulan özel bağlantılarla ortaya çıktığını belirtir. Şiirde sözcükler müziksel bir nitelik kazanır ve bu yolla birbirlerine bir uyum sağlar. Valery (1939, 117-133) için *anlamak* şiire yabancı bir terimdir. Bir ileti anlaşıldığında onu taşıyan tümce yok olurken şiirde bir *yeniden duyulma* eğilimi vardır. Bu açıdan şiir dansa, düzyazı yürüyüşe benzer. Yürüyüş bir hedefe yöneliktir, varıldığında işlevi sona erer. Ancak dans kusursuz hareketler sistemidir, hedefsizdir. Bunların hedefi kendi içlerindedir. Dans sadece izlenmek için vardır. Dansla yürüyüşün ortak yanı aynı araçla, insan bedeni ile gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Doğan (1986, 39) şiirin özel biçimine vurgu yapan eleştirmenlerdendir. Onun görüşüne göre *şiirdeki dil* her şiirin kendi içinde kurduğu, yaşattığı özel yapıdır. Bu dil, gündelik dilin ölçü ve kurallarıyla anlaşılacak bir dil değildir. Şiirdeki biçim, bu özel kullanım sonucunda ortaya çıkar.

Dille üretiliyor olması nedeniyle şiirin bir anlamı ya da bir konuyu iletmek için kurulan bir yapı olduğu düşünülür. Cengiz (2005, 11) şiirde konunun önemli olmadığına vurgu yapar. Buna göre şiirin kavramlar yerine imgelerle yürüyen bir yapısı vardır. Şiirde konudan çok biçim önemlidir ve biçim, şiirde belli bir içeriğin belli ifade araçları ile bütünleşmesinden oluşur. Bu özellik, şiirde biçimi konudan daha önemli bir duruma getirir.

Özel (2002, 23) şiirde yer alan bilginin, dünya bilgisinden daha farklı bir bilgi türü olduğu üstünde durur. Şiirdeki bilgi bilim alanında hesaba katılan, felsefede söze konu edilen gerçeklerin yok edilmesiyle ayakta duran bir bilgidir. Özel’in (2002) bu görüşü şiirin dil kullanımında kendini gösterir. *Diş değil, tırnak değil, bir mendil niye kanar* gibi bir dize şiirde kabuledilebilir duruma gelir. Aynı yaklaşımla Özdem (2005, 42) de şiirin doğru-yanlış ikilemi ile değerlendirilemeyeceğine vurgu yapar. Böyle bir bakış açısı, onun imgesel boyutunu yok sayma ya da zedelemeye sonuçlanır. Süreya (1992, 27) ise şiirin tüm alışkanlıkları kırdığını vurgulayarak onun özel bir kullanım biçimi olmasını diyalektiği ile ilişkilendirmiştir. Süreya’ya (1992, 27) göre şiir ‘ahlak’a karşıdır; bu durum onun amacı değil, ancak işlevidir.

Şiir hakkında yapılan bu tanımlamalar şiirin çeşitli boyutlarını ortaya koyar. Ancak şiirbilimin yaptığı çalışmalar aynı bulgulara bilimsel yaklaşımlarla ulaşır.

Levin (1977, 9) şiiri söylemin biçimi ile anlamının yüksek bir düzlemde birleşmesi olarak tanımlar. Zaman zaman öz-biçim birlikteliği olarak da anılan bu boyut şiiri doğal dilden ayıran önemli bir niteliktir. Şiirsel söylem oluşturulurken dil göstergeleri hem gösteren hem de gösterilen boyutlarında sahip oldukları tüm inceliklerle işlek duruma gelirler. Bu ince birimler doğal dilde pek göze çarpmaz.

Şiirbilim, tek tek şiirlerden yola çıkarak bütün şiirlerde görülen ortak yasaları belirlemeye çalışır. Bu yaklaşım Saussure’un (1998, 43-44) *dil/söz* ya da Chomsky’nin (1999, 278) *edinç/edim* ayrımıyla paraleldir. Saussure (1998, 44), dilin bireysel kullanımları anlamına gelen *söz*’ü, toplumsal nitelikli *dil*’den ayırır ve *dil*’i, üstünde inceleme yapılacak öncelikli olgu olarak sunar. Chomsky (1999, 278) de aynı biçimde *edinç*’i bireylerin tüm dil kullanımlarını (*edim*) yöneten soyut kurallar bütünü olarak öncelikli görür. Şiirbilim de Yalçın’ın (2010, 23) deyişiyle tek tek şiirleri genel şiirsel yasaların bir ürünü olarak ele alır. Bu genel yasalar *şiirsel edinç*, tek tek şiirler ise *şiirsel edim*’dir.

Turkish Studies

Şiirbilim şiiri eşsüremlî yaklaşım ile ele alır. Yani bir şiir metninde yer alan öğeleri birbirleriyle kurduğu bağıntılar çerçevesinde değerlendirir. Şiiri oluşturan unsurların tarihsel gelişimini dikkate almaz. Bir dizge yapısı içinde ortaya çıkan şiir, kendisini oluşturan tüm unsurların karşılıklı etkileşiminden oluşur. Dolayısıyla bir şiirin incelenmesinde eşsüremlî yaklaşım, onun doğasına en uygun çözümleme ilkesidir.

Yalçın (2010, 26-30) şiirbilimin üç çeşidinden söz eder. Bunlardan birincisi Todorov tarafından ortaya konan şiirbilimdir. Bu yaklaşım, şiiri genel yazın sanatının bir parçası olarak ele alır; dizeli anlatıma değinmez. İkincisi, *dilbilimsel şiirbilim*'dir. Roman Jakobson, Jean Cohen, Leo Spitzer bu anlayışı savunanlardan birkaçıdır. Jakobson, şiiri bir dil olayı olarak ele alır. Cohen ve Spitzer, şiiri doğal dilden bir sapma olarak düşünür. Dilbilimsel şiirbilim, şiiri dilbilimsel yaklaşım ile çözümler. Üçüncü şiirbilim, *göstergebilimsel şiirbilim*'dir. Saussure, Peirce ve Greimas göstergebilimin bir bilim haline gelmesini sağlayan bilim adamlarıdır. Greimas ve arkadaşları 1970'lerde şiiri göstergebilimsel bir yöntemle ele alarak yazınsal tür kavramını tartışmaya açmıştır. Her türün kendine özgü bir göstergeleşme süreci yaşadığını belirterek şiirin özgün yapısını betimlemeye çalışmıştır. Bu üç şiirbilimden özellikle son ikisinin, şiirle ilgili geleneksel yaklaşımdan oldukça farklı ve bilimsel olduğu söylenebilir.

Şiir, anlatımın biçiminde ve içeriğin biçiminde çekici bir söylem oluşturma çabasının sonucudur (Yalçın 2010, 41). Anlatımın biçiminde ortaya çıkan yeni kullanımlar bürünbilgisinin, içeriğin biçimindeki kullanımlar ise sözbilgisinin alanı içindedir. Öte yandan bu iki boyutun birbiriyle ilişkili olduğu da söylenebilir. Yani içeriğin çekici kılınması anlatımdaki kullanım biçimleriyle olasıdır. Ancak yine de bu iki düzlemin farklı oluşumlarla ortaya çıktığı gerçeğini görmek gerekir.

Bürünbilgisi sesleri parçasal ve parçalarüstü olarak ele alır. Bu terimlerle bir sesin kendi bütünsel değeri (parçasal) ve onu oluşturan daha küçük yapılar (parçalar üstü) kastedilir. Dil göstergelerinin sessel yanları şiirde özel bir yapılanma sonucunda bir değer sunarlar. Jakobson (Yalçın 2010, 44-45) bireyin sözcüklerin seslerini seçmede pek özgür olmadığını ifade eder, ancak kimi sözcükler sahip oldukları ses değerleri nedeniyle bir şiirde diğer dil göstergelerine oranla öncelikli olabilirler.

Sözbilim (retorik) sözün etkili kılınması için gerekli olan kurallar üstünde durur. İçeriğin çekici kılınması, içeriğin tözüne özel bir biçim vermekle olasıdır. Bunun araçlarından biri sapmacalardır (figures). Sapmacaya Yalçın (2010, 49) kısaca '*olağan sayılan bir biçim yerine olağan dışı sayılan bir biçimin kullanılması*' diye bir tanım getirir. Sapmacalar aracılığıyla sözcükler temel anlamları dışındaki anlamlarda da anlaşılabilir. Şiirsel söyleme sapmacalar açısından bakıldığında iki görüşün varlığından söz edilir. Birincisi, şiirin bir ölçüte göre bir sapma olduğu görüşüdür. Bu ölçüt burada doğal dildir, ikincisi, şiirsel söylemin bir sapma olmadığı, kendi içinde işleyen kurallarıyla özel bir söylem olduğu görüşüdür. Bu ikinci yaklaşım, şiiri doğal dilden bağımsız bir biçimde inceleme çabası içindedir.

Rigolot (1970; aktaran Yalçın 2010, 58), şiirdeki benzeşimleri gösterenler arasında (ses benzeşimleri), gösterilenler arasında (eğretileme) ve gösterenlerle gösterilenler arasında (öykünüm) kurulan bağıntılar açısından ele alır. Bu araçlarla şiirde birtakım oyun öğeleri yaratılır. Bununla beraber iletişimsel öğeler de etkindir, ancak iletişimsel öğeler söylemin sürdürülmesi ve bu sayede oyun öğelerinin etkinleşmesine olanak tanınması için gereklidir. İletişimsel öğelerin sıfıra indirilmesi Yalçın'a (2010, 59) göre dilin ortadan kalkması anlamına gelir.

Şiirde kullanılan dil, iletişim amaçlı kullandığımız dilden farklıdır. Bu farklılık dilin kimi düzeylerinde yapılan sapmalarla ortaya çıkar. Dilde yapılan değişiklikler kimi şiirlerde kolayca gözlemlenir, kimilerindeyse gizliden gizliye sezdirilir. Bununla beraber şiir, en azından görünüşte,

Turkish Studies

ille de sapmalarla üretilen bir söylem de değildir (Yalçın 2010, 126). Yukarıda belirtildiği gibi şiir kendi içinde incelenecek bir söylem türü olarak da ele alınabilir.

Dil, insanlar arasında yararçı yönüyle kullanılır. Dilin yararçı işlevi, bir anlam iletmesi ile ilişkilidir. Oysa sanat yapıtlarında dilin bu işlevi öncelikli değildir, çoğu zaman yok sayılır. Bunun yerine anlatım sırasında sanatçı tarafından üretilen oyunlar öne çıkmaya başlar. Seçilen konu, bu oyunların sergilenmesini sağlayacak bir arka plan niteliğindedir. Amaç konuyu ya da içeriği yansıtmak olsaydı, ilgili fikrin bir sanat yapıtı hacminde ve biçiminde sunulmasına gerek kalmazdı. Şiirde konu, yeni bir anlamlama düzeneğinin tözü niteliğindedir.

Doğal dilde anlatım ve içerik tözleri iletişim amaçlı biçimlenir. Yani “her anlatım bir anlamsal içerik uğruna, her içerik de dilsel bir bildirişim uğruna biçimlenir” (Yalçın, 2010: 80). Şiirdeki biçimlenme daha farklıdır, çünkü şiirin amacı iletişim değildir. Anlatım tözüne yeni bir biçim verilmesi şiirsel bir öge yaratmak içindir. Şiirle doğal dil, bir bakıma sadece aynı tözü kullanırlar. Şiirde sözcükler sahip oldukları anlam özellikleri, ses özellikleri ve değerleri ile bir seçim nesnesi durumundadırlar. Durum içerik açısından da benzerdir. Doğal dilde sözcüklerin anlam evrenleri bildirişimsel bir işlevle kullanılırken şiirde bunlar yine şiirsel bir içeriği yaratırlar. Kimi ilginç karşıtlıklar ve benzerlikler, iletişimsel boyut taşımayan değişmeceler, ayrıık kavramların ilişkilendirilmesi bu eksende düşünülebilir.

Şiirsel içerikle dilsel içerik birbirinden iki önemli noktada ayrılır: Birincisi şiirsel içeriğin biçimi söz içi değil, söz ötesi bağıntılarda aranır. Ancak dilde söz içi bağıntılar önemlidir. İkinci olarak, dilde anlatımın ve içeriğin biçimleri birbiriyle zorunlu bir bağıntı içindedir. Oysa şiirde gösterenler ve gösterilenler kendi içinde örgütlenir. Çift eklemleme kuramının dışında bir oluşum söz konusudur. Şiirsellik kimi zaman anlamda kimi zamansa içerikte yoğunlaşır. Jean Cohen (1966; aktaran Yalçın 2010, 109), bu nedenle şiiri *ses şiiri*, *anlam şiiri*, *ses+anlam şiiri* diye üçe ayırır.

Yalçın (2010, 83), şiirsel göstergeyi şöyle belirler: “Şiirsel işlevi olan bir hece bir sözcüğün kuruluşuna girdiği için değil, öteki hecelerle bağıntısından dolayı şiirsel bir gösterendir” (s.83). Bunun için de şöyle bir örnek verir:

Şeker vardır dudağında *di – lin – de*

Arzumanım kaldı ince *be – lin – de*

Buradaki dilsel gösteregeler *di + lin + de* ve *gü + lün + de* biçimindeyken şiirsel gösteregeler *di + gü, lin + lün, de + de* biçimindedir. Anlatım düzlemindeki bu durumdan sonra içerik düzlemindeki dilsel gösterilenler *dilinde* ve *gülünde* sözcüklerinin anlamı ve şiirsel gösterilenler 1) *di + gü, lin + lün, de + de* ses benzerliklerinden oluşan haz duygusu, 2) *dilinde* ve *gülünde* sözcüklerindeki sesbilimsel koşutluğun uyandırdığı haz duygusu, 3) *dil* ve *gül* sözcüklerinin göndergesel yakınlığından (aynı renkli, güzel tat ve güzel koku kaynağı, yumuşaklık, vb.) oluşan haz duygusudur. Bunlar şiir dili ile doğal dil arasındaki farkı gösterir.

Dilbilimin dile analitik yaklaşımı, dilin hangi katmanlarında neler bulunduğunu ve bunların nasıl işlediğini daha belirgin biçimde ortaya koymuştur. Dili oluşturan birimlerin dil içindeki işleyiş kuralları, aynı birimlerin şiirsel söylem içinde nasıl işlediğini görmeyi de sağladı. Martinet’in çift eklemlilik yaklaşımı, Hjelmslev’in anlatım ve içeriği töz-biçim boyutlarıyla ele alışı şiirsel oluşumun izlenmesini kolaylaştırdı. Bloomfield’in dağılımcılık’ı, Chomsky’nin üretici dönüşümsel dilbilgisi ve Tesniere’nin eyleyenler kuramı ile ortaya konan bakış açıları ve ilkeler şiirin ilk bakışta belli olmayan yapılaşma ilkelerini açıklama olanağı sağladı (Yalçın 2010, 105).

Jean Cohen’in şiire yaklaşımı ise, bir ölçüt ve sapma belirlemesiyle başlar. Ölçüt olarak doğal dil seçilmiştir, sapma ise bu olağan dilden başka bir eksene kayma durumunu anlatır. Cohen

Turkish Studies

(1966; aktaran Yalçın 2010, 111) bu anlayışla dilin anlatım ve içerik düzleminde yapılan sapmaları sayısal olarak belirlemeye çalışır. Dize kavramı üstünde durarak ses sapmalarının elde edilmesinde dizinin yapısal özelliğinin sunduğu olanakları belirler. Uyakların dize sonunu hazırlayan işlevine dikkat çeker. Aynı biçimde anlamsal eksene de bakan Cohen (1966; aktaran Yalçın 2010, 121-122), içerikteki sapmaları gösteren-gösterilen ilişkilerinde sağlanan yeni yapılarla açıklamaya çalışır. Şiirin yanlanlama düzgüsünü kullandığını belirtir.

Jakobson (1982, 163) da şiiri bir dil ürünü olarak görür ve dilsel bir iletiyi sanat yapıtı durumuna getiren şeylerin ne olduğunu araştırır. Ayrıca Jakobson (1982), şiirin genel göstergebilimle incelenmesi gerektiğini de vurgular. Jakobson (1982, 166) her iletişim durumunda bulunan altı öge belirler. Bunlar *ileti, bağlam, konuşucu, alıcı, kod ve kanal*'dir. İletinin bu birimlerle kurduğu ilişkiye göre dilin işlevleri ortaya çıkar. Şiirsel işlev iletinin kendi üstüne dönük olmasıyla belirir. Jakobson (1982, 170) şiirsel işlevi *seçim eksenindeki eşdeğerlik ilkesinin birleşim eksenine yansımaları* olarak tanımlar. Bu yolla şiirsel söylem çeşitli yinelemelerle ilerleyen bir söylem durumuna gelir.

Şiirde iletinin kendi üstüne yönelmesi göndergesel işlevin ortadan kalkmasıyla gerçekleşir. Bunun için önce göstergenin nedensizlik ilkesi yok edilir. Doğal dilde gösterenle gösterilen arasındaki ilişki bir tür uzlaşmaya dayalıydı ve nedensizdi. Gösterenler, bir anlamı iletmek için kullanılan duyuşal araçlardı sadece. Oysa şiir dilinde göstergeler taşıdıkları bazı ses özelliklerinden dolayı bir dizinin oluşturucu birimi durumuna gelir. Bu da şiirsel dil içinde gösteren-gösterilen arasında *nedensiz* bir bağıntı ortaya koyar. Gösterilenler de aynı biçimde şiire sadece anlamsal bir düzeneği oluşturmak için gelirler. Gösterilenler, şiirde doğal dilde olduğu gibi iletilecek bir içerik değildir, bunun yerine gösterenlerle birlikte birer *gösteri-nesne*'ye dönüşürler. Bu iki eksenindeki oluşum sonucunda şiirsel söylem bir gerçekliği aktarmak yerine, sadece kendi oluşum sürecini anlatan bir *kendisellik* olarak kavranır (Yalçın 2010, 139).

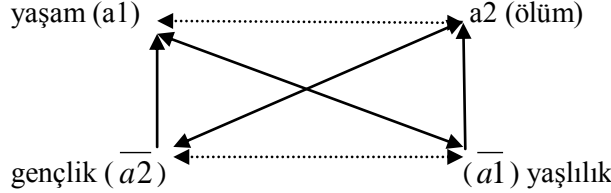
Şiirin dilsel boyutuyla ilgilenen şiirbilimcilerden biri Levin'dir (1977). Levin'in şiir bilime önemli bir katkısı *çiftlenimler* ilkesidir. Çiftlenimler terimiyle şiirde eşdeğerli kılınan birimler arasındaki ilişki kastedilir. Bu ilişki sesler, anlamlar, öbekler, vb. arasında olabilir. Eşdeğerliliğin sağlanması değişik biçimlerde olabilir. Kimi zaman dağılımsal bir ortaklık, kimi zamansa bir töz ortaklığı yaratılır. Özellikle ikincisi şiirbilim açısından önemlidir. Çünkü uzak gibi görünen birimler şiir içinde üçüncü bir birimle ortak bir bağıntı içine sokularak eşdeğerli kılınabilir. "Yaşayan, duyan her şeyimi" (İlhan Berk) dizesinde *yaşayan* ve *duyan* sözcüklerinin *her şey* ile kurduğu ilişkinin aynı olması bu iki birimi eşdeğerli kılar. Bu ilke ile Levin (1977, 30-41), şiirsel söylemlerin derin yapısında bulunan şiirsel yapıyı ortaya koyduğunu belirtir.

Şiirbilimin dayanaklarından biri dilbilim, diğeri göstergebilimdir. Göstergebilim, değişik ülkelerde değişik yönelimlerle ortaya çıkmış ve bir bütünlüğe ulaşamamıştır. Ancak genel anlamda sadece gösterge dizgelerini inceleyen göstergebilim (semiology) ve anlamın üretilme ilkelerini inceleyen göstergebilimin (semiotics) varlığından söz edilir. Greimas öncülüğünde *Paris Göstergebilim Okulu*'nda yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular şiirsel söylemin betimlenmesinde son derece işlevsel olmuştur.

Greimas, gösterge sistemlerini incelerken Hjelmslev'in (1999, 180-187) kuramına dayanır. Buna göre belirim düzlemine yansımadan önce anlatım ve içerik düzlemlerinde tözden biçime doğru bir işlem söz konusudur. Anlatım düzleminde sesbirimler ve sesbirimcikler, içerik düzleminde de göstergebirimler ve göstergebirimcikler bulunur. Örneğin baş sözcüğü bir göstergebirimse *uçsallık, küresellik, yüksektelik, dikeylik, öndelik, yataylık, sürellik, kesintisellik* de baş sözcüğünün göstergebirimcikleridir. Göstergebirimcikler bir dizilim içinde hangi birimlerin yan yana gelebileceğinin anlaşılmasında belirleyicidir. Bu durum *yerdeşlik* terimiyle ifade edilir.

Turkish Studies

Greimas'ın her türlü anlamlama dizgesine uygulanabilen *göstergebilimsel dörtgen*'i, ortaya koyduğu bağıntılar sayesinde şiirdeki birçok eşleşme biçimini betimleme olanağı vermiştir. Bu dörtgene göre anlambirimcikler arasında *karşılık*, *çelişkinlik* ve *içerme/bütünleme* bağıntıları bulunur. Sözgelimi *yaşam-ölüm* karşılık, *hastalık-yaşam* içerme/bütünleme ve *yaşlılık-yaşam* ya da *hastalık-ölüm* çelişkinlik bağıntısı içindedirler. Yücel'in (2005, 138) verdiği bu örnek göstergebilimsel dörtgen içinde şöyle gösterilir:

Şiire göstergebilimsel yaklaşım, onu tek bir gösterge olarak ele alır. Şiirin bürünsel düzeyini gösteren, sözdizimsel düzeyini de gösterilen olarak inceler. Greimas (1977, 93) bu nedenle şiiri yazından da ayırır. Onun oluşum biçiminin ve amacının farklı olduğunu vurgular. Şiirin bu özel yapılışı, şiir okuma edimini de yeniden biçimlendirir. Şiiri okumak, diğer dilsel söylemlerde olduğu gibi bir *gönderge*'ye gitmek değil, göstergelerin örgenlenim biçimine tanık olmak demektir.

Şiirbilimin üstünde durduğu şiir olgularından biri olan düzanlatım şiiri, şiirde dizinin zorunlu bir öge olmadığını kanıtlar niteliktedir. Cohen (1966; aktaran Yalçın 2010, 181-196) ve Riffaterre'nin (1984; aktaran Yalçın 2010, 181-196) düzanlatım şiiri üstüne yaptıkları çalışmalar düzanlatım şiirinde dize işlevi gören kimi biçimlenmelerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Riffaterre, düzanlatım şiirinde bir anayapı oluşturulduğunu ve bu sayede ikili bir okuma biçimi sağlanarak anlatım ve içerikte dizeli şiirlerdeki gibi bir birlik sağlanabildiğini belirtmiştir. Düzanlatım şiiri, şiirsel nesnenin yaratılmasında değişik anlatım biçimlerinin kullanılabilceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Özetlenecek olunursa, şiirbilimin şiire ilişkin ortaya koyduğu bulgular doğal dille karşılaştırılarak basitçe şu noktalarda toplanabilir:

- Doğal dil ses ve kavram tözüne bir biçim vererek oluşurken şiir, doğal dili bir töz olarak ele alır ve buna şiirsel bir biçim verir.
- Doğal dil iletişim amaçlı kullanılırken şiirsel dilde iletişim boyutu bastırılır.
- Doğal dilde ses birimleri anlamı taşımakta aracı bir işlevdeyken şiir dilinde sesler anlamsal birimler kadar önemli duruma gelir ve şiirsel nesnenin oluşumuna katkıda bulunur.
- Doğal dilde dil göstergelerinin gösteren ve gösterilenleri arasındaki ilişki nedensizdir, ancak şiir dilinde bu ilişki nedenlidir. Dil göstergeleri, herhangi bir boyutunda bulunan bir özellik nedeniyle şiirsel oluşuma katılır.
- İletişim amaçlı yazılan metinlerin okunması gönderilen iletiyi alma amaçlıyken şiirsel söylemin okunması şiirsel bir oluşumu izlemek anlamındadır.
- Dize, ölçü ve uyak şiir için zorunlu öğeler değildir. Şiirsellik, kullanılan dilin derin düzeyindeki bağıntılarda kurulur.

Şiirbilimin bu bulgularından bazıları Melih Cevdet Anday'ın (2003, 92) aşağıdaki şiirinde görülmektedir:

Turkish Studies

TABUTÇU DÜKKÂNI

Yeni tabutlarımız geldi
 Bayanlar için baylar için
 Çocuklar için büyükler için
 Kısalar, uzunlar, şişmanlar için
 Boy boy, biçim biçim
 Yıldızlı, kakmalı, hareli
 Tabutlarımız geldi
 1952 modeli.

Melih Cevdet Anday

Bu şiirin hem anlatım hem içerik düzleminde şiirsel bir örgütlenme bulunmaktadır. Anlatım düzleminde “l” ve “içi” seslerinin dengeli bir biçimde dağılımı bakışımı bir yinelemeyi sağlamaktadır.

“l” seslerinin dağılımı

TABUTÇU DÜKKANI

Yeni tabutlarımız geldi

Bayanlar için baylar için

Çocuklar için büyükler için

Kısalar, uzunlar, şişmanlar için

Boy boy, biçim biçim

Yıldızlı, kakmalı, hareli

Tabutlarımız geldi

1952 modeli.

“içi” seslerinin dağılımı

TABUTÇU DÜKKANI

Yeni tabutlarımız geldi

Bayanlar için baylar için

Çocuklar için büyükler için

Kısalar (içi), uzunlar (içi),
şişmanlar için

Boy boy, biçim biçim

Yıldızlı, kakmalı, hareli

Tabutlarımız geldi

1952 modeli.

Şiirin okunmasında ayrı ayrı gösterilen l ve “içi” seslerinin dağılımı okura eşzamanlı olarak ulaşmaktadır. Bu durum, yinelemenin sağladığı şiirsel hazzın derecesini yükseltir. Anlatım düzlemindeki bu yapısal bakışımılık içerik düzleminde de bulunmaktadır. Şiirde insanın fiziksel niteliklerini yansıtan göstergelere ağırlık verilmiştir. *Bay, bayan, çocuk, büyük, kısa, uzun, şişman* gibi dil göstergelerini birleştiren ortak payda *insan* olgusunun görsel boyutudur. Bunun yanında, şiirin söylem biçemi ile tabut kavramı arasında derin bir şiirsel karşıtlık kurulmuştur. Şiirdeki biçem, bir sokak satıcısının sattığı ürünü pazarlama söylemine dayanır. Görsel olarak satıcının yanına gelen insanlar *yaşamlarını sürdürmek* amacıyla bir şey satın alır. Oysa şiirde, satılan ürün, *ölümün simgesi* niteliğinde olan tabuttur. Bu karşıtlık betiğin içeriğindeki şiirsel gerginliği artırır. Tabut kavramına dayalı benzer bir karşıtlık süsleme sanatının birimleri olan *yıldızlılık, kakmalılık, harelilik* terimleri ile de kurulmuştur. Süsleme, bir yaşam belirtisi iken tabut ölümle özdeşleşir. Bütün bu bağıntılar şiirsel nesnenin oluşumunun birimleridir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/1 Winter 2012

Şiirbilimin bulgularını belirttikten sonra 6., 7. ve 8. sınıflar için hazırlanan Türkçe Öğretim Programında (2006) şiirle ilişkili olan noktalara göz atmakta yarar olduğu düşünülmektedir. Programda şiir türüne ilişkin olarak şu noktalara değinilmiştir:

- Şiir türünde seçilen metinler şiir türünün özelliklerini yansıtmalı ve türünün güzel örneklerinden olmalıdır.
- Metinler öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirerek hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler öğrencilere estetik duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Şiirin derin bir anlatım olduğu kavratılmalıdır.

Bu dört nokta, dolaylı biçimde de olsa şiir dilinin yapısal özelliklerine değinir niteliktedir. Şiir dili ve estetik bilinci, ancak şiir dilinin yapısına odaklanılarak verilebilir. Ayrıca bu yolla öğrenciler farklı biçimde kullanılışına tanık oldukları doğal dilin niteliklerini daha iyi kavrar.

Türkçe Öğretim Programında (2006) ayrıca 6 temanın en az 4'ünde şiir türüne yer verilmesi gerektiği, buna ek olarak 4 şiirin işlenmesi ve 2 şiirin de serbest okuma parçası olarak verilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Bu noktada kimi eksiklikler söz konusudur. 6. sınıf ders kitabında (Erol vd. 2010) bulunan 6 şiirden 3'ü serbest olarak verilmişken 8. sınıf ders kitabında (Altan vd. 2010) biri serbest okuma parçası olmak üzere sadece 2 şiire yer verilmiştir.

Şiirbilimin bulguları ve Türkçe Öğretim Programında şiire ilişkin olarak belirtilenler ışığında bu çalışmada “*Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin şiirbilim açısından görünimleri nasıldır?*” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu eksende şu alt problemler araştırılmıştır:

1. 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım ve içerik düzleminde bulunan ve bütünsel açıdan taşıdıkları şiirsellik oranı ne ölçüdedir?
2. 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım ve içerik düzleminde bulunan ve bütünsel açıdan taşıdıkları şiirsellik oranı ne ölçüdedir?
3. 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım ve içerik düzleminde bulunan ve bütünsel açıdan taşıdıkları şiirsellik oranı ne ölçüdedir?
4. Türkçe dersi için hazırlanan öğrenci çalışma kitaplarında şiirlerle ilgili yer alan etkinlikler metinlerin hangi yönüne odaklanmıştır?

Yöntem

Çalışmanın örneklemini ilköğretim ikinci kademedeki kullanılan, Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanan ve Antalya'daki MEB okullarında okutulan Türkçe ders kitaplarında bulunan şiirler oluşturmaktadır. Seçilen kitapların 6. sınıflar için olanı Erol ve diğerleri (2010a) tarafından yazılan Türkçe Ders Kitabı'nın beşinci baskısı, 7. sınıflar için olanı Altan ve diğerleri (2010a) tarafından yazılan Türkçe Ders Kitabı'nın dördüncü baskısı ve 8. sınıflar için olanı ise Altan ve diğerleri (2010a) tarafından yazılan Türkçe Ders Kitabı'nın üçüncü baskısıdır. Araştırmada aynı kitapların Öğrenci Çalışma Kitapları (Erol vd. 2010b, Altan vd. 2010b, Altan vd. 2010c) da incelenmiştir. Bunun dışındaki Türkçe ders kitapları iki nedenle seçilmemiştir: Birincisi, kitaplarda yer alan şiirlerin anlatım, içerik ve bütünsel açıdan içerik çözümlemeleri sonucunda elde edilecek bulguların hacimli olması ve bunların raporlanmasının çok geniş bir yer kaplamasıdır. İkinci neden ise, neredeyse bütün Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin genelde aynı anlayışla seçildiğinin gözlemlenmesidir. Bu nedenlerden, sadece sözü edilen kitapların seçiminin uzman görüşü

doğrultusunda yeterli olacağı düşünülmüştür. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan ders kitaplarında yer alan serbest okuma bölümlerindeki şiirlerle beraber 6. sınıf ders kitabında 6 şiir, 7. sınıf ders kitabında 6 şiir ve 8. sınıf ders kitabında ise 2 şiir bulunmaktadır. Toplamda 14 şiir, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu şiirlerin yer aldığı ders kitabı, içinde bulunduğu tema, adları ve şairleri Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler

Ders Kitabı	Yer Aldığı Tema	Şiirin Adı	Şairin Adı
6	Okuma Kültürü	Güzel Kitabım (Serbest)	Bestami Yazgan
6	Atatürk	Atatürk Olmak (Serbest)	Tarık Orhan
6	Duygular ve Hayaller	Çocuk ve Resim	Dilaver Cebeci
6	Sevgi	Bayrak	Arif Nihat Asya
6	Sevgi	Soylu Bilgi Ağacı (Serbest)	Bestami Yazgan
6	Zaman ve Mekan	Anadolu’da Bahar	Abdürrahim Karakoç
7	Atatürk	Atatürk	Rasim Koroğlu
7	Atatürk	Mustafa Kemal’i Düşünüyorum (Serbest)	Ümit Yaşar Oğuzcan
7	Milli Kültür	Kilim (Serbest)	Yetik Ozan
7	Doğa ve Evren	Deniz Hasreti	Ömer Bedrettin Uşaklı
7	Doğa ve Evren	Renkler (Serbest)	Korhan Koçak
7	Toplum Hayatı	Mustafa Kemal’in Kağnısı	Fazıl Hüsnü Dağlarca
8	Zaman ve Mekan	Geçmiş Zaman Şiirleri	Bayram Bilge Tokel
8	Zaman ve Mekan	İstanbul’u Dinliyorum (Serbest)	Orhan Veli Kanık

Türkçe ders kitaplarında bulunan yukarıdaki şiirler şiirbilimin çeşitli ilkeleri göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir. Şiirbilimin özellikle şiire ilişkin anlatım ve içerik çözümlemesi dikkate alınmıştır. Yukarıdaki şiirlere önce anlatım düzlemi açısından bakılmış ve şiirselliği sağlayan kimi kullanımların olup olmadığı araştırılmıştır. Aynı işlem içerik düzlemi için de yapılmıştır. Şiirlerin içeriğinde şiirselliği sağlayacak kullanımların olup olmadığı gözden geçirilmiştir. Özellikle göstergelerin nedenselliğinin ortadan kalkıp kalkmadığına ilişkin yorum getirilmiştir. Son olarak şiirlere bütünsel açıdan bakılmıştır. Anlatımın biçiminin içeriğe yansıyor yansımadağı ya da tersinin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Bu üç düzlemdeki çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgular *düşük, orta, yüksek* olarak nitelendirilmiş ve sonuçlar ilgili tablolara yansıtılmıştır.

Çalışmadaki bulguların saptanmasında uzman görüşüne başvurulmuştur. Bununla ilgili olarak şiirlerin genel değerlendirilmesi ile ilgili iki şairden yardım alınmıştır. Bu şairlerden biri Sinan Oruçoğlu, diğeri de Şeref Bilsel’dir. Sinan Oruçoğlu *Çirkin Ağacı* kitabıyla Varlık ve

Turkish Studies

Arkadaş Zekai Özger ödülleri almış, şiir ortamlarında saygınlığı olan bir şairdir. Şeref Bilsel de *Dar Zaman Rivayetleri*, *Magmada Kış Mevsimi* ve *Mecnun Dalı* kitaplarının şairidir. Ayrıca Cenk Gündoğdu ile beraber 1998'den beri her yılın şiir yıllığını hazırlamıştır. Şeref Bilsel ve Sinan Oruçoğlu şiirsel duyarlılıkları üst düzeyde olan iki şairdir. Çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin şiirsel niteliklerinin belirlenmesinde ayrıca dil, anlam ve şiir üstüne çalışmalar sürdüren uzmanların görüşüne de başvurulmuştur.

Şiirlere ilişkin saptanan bulgular uzmanlarla tartışılmıştır. Belirlenen noktalarla ilgili uzmanlar tarafından kabul görmeyen noktalar iptal edilmiştir. Kimi belirlemelere de ek yapılmıştır. Dolayısıyla bulgular, araştırmacının ve uzmanların görüş birliği ile ortaya konulmuştur. Şiirlere ilişkin bulgular, şiirsel niteliklerine göre *düşük*, *orta* ve *yüksek* düzeyli olarak derecelendirilmiş ve bu biçimde raporlaştırılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın birinci alt problemi, 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım düzlemlerindeki şiirsellik ölçütünün saptanmasına ilişkindir. Bunu belirlemek için yapılan içerik analizinin sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2: 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım düzleminin şiirsel niteliği

Ders Kitabı	Şiirin Adı	Anlatım Düzlemi	İçerik Düzlemi	Bütünsel Yaklaşım
6	Güzel Kitabım (Serbest)	Düşük	Düşük	Düşük
6	Atatürk Olmak (Serbest)	Düşük	Düşük	Düşük
6	Çocuk ve Resim	Orta	Orta	Orta
6	Bayrak	Düşük	Düşük	Düşük
6	Soylu Bilgi Ağacı (Serbest)	Düşük	Düşük	Düşük
6	Anadolu'da Bahar	Düşük	Düşük	Düşük

Tablo 2'de 6. sınıf ders kitabında geçen 6 şiirin anlatım düzlemi, içerik düzlemi ve bütünsel açılarından 5'inin düşük, 1'inin orta düzeyde şiirsellik içerdiği saptanmıştır.

Örnek vermek gerekirse *Bayrak* şiirinin anlatım açısından düşük düzeyde şiirsellik içerdiği belirtilmiştir. Bunun nedeni şiirdeki dilin doğal dile benzer biçimde kullanılmış olmasıdır. Bir anlatımın ve içeriğin şiirleşebilmesi için, en azından bir düzlemde birtakım kırılmaların gözlemlenmesi beklenir. Sesler araç olmaktan çıkar, şiirsel birimleri oluşturacak temel birimler durumuna gelir. Bu yolla oluşturulan yinelemelerin, doğal dilin tersine bir biçimde belirim düzlemine yansımaları beklenir. Oysa bu şiirde böyle bir kırılma gözlemlenmiyor. Aşağıdaki dürtlükte görüldüğü gibi dizeler düz bir tümencenin birimleri niteliğindedir:

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün

Kızılığında ısındık;

Dağlardan çöllere düşürdüğü gün

Gölgene sığındık

(*Bayrak şiiri*, 4. bölüm, Arif Nihat Asya)

Turkish Studies

Bu dörtlükteki dizeler yan yana da yazılabilir ve anlatımda herhangi bir değişiklik olmaz. Dolayısıyla şiirsellik açısından düşük düzeyli bir anlatım söz konusudur.

Aynı durum içerik düzlemi için de geçerlidir. Şiirde anlatılanlar, anlatıcının bayrakla konuşması niteliğindedir. Her bir dize, okuru yaşam içinde kolayca ulaşılabilecek bir gerçekliğe taşıtmaktadır. Dizeler, sıradan bir sohbette ifade edilebilecek tümceler gibi kurulduğundan okuru da sıra dışı bir imgesel gerçekliğe taşımıyor. Örneğin

Sana benim gözümle bakmayanın

Mezarını kazacağım.

Seni selamlamadan uçan kuşun

Yuvasını bozacağım.

Bu bölümde anlatılanlar, günlük yaşamda kullanılan iletişim amaçlı doğal dildeki durumlarıyla algılanıyor. Şiirsel açıdan yeni bir gösteren-gösterilen ilişkisi söz konusu değil. Riffaterre (1984, 1) şiir bir şey söyler, ama başka bir şeyi anlamlar demişti. Bu dizeler, başka bir şey anlamlamadığından doğal dilin anlamlama tekniği ile işlemektedir. Bu kullanım biçimi ortaya şiirsel bir nesnenin çıkmasını engellemiştir. Bu nedenle *Bayrak* şiirinin içerik düzleminde düşük düzeyli şiirsellik içerdiği saptanmıştır.

Bayrak şiirine bütünsel açıdan bakıldığında anlatım biçiminin içerik düzlemine yansımalarının ya da içeriğin anlatım düzlemine yansımalarının olup olmadığı değerlendirilmiştir. Böyle bir bütünleşim olmadığı için bütünsel açıdan düşük düzeyli bulunmuştur.

6. sınıf ders kitabında geçen diğer şiirlerin birçoğu *Bayrak* şiiri gibi anlatım düzlemi, içerik düzlemi ve bütünsel olarak düşük düzeyde şiirsellik içeren betiklerdir. Bunlar arasında bir tek *ocuk ve Resim* şiiri orta düzeyde şiirsellik içermektedir. *ocuk ve Resim* şiiri anlatım düzleminde bir yapı üstüne kuruludur. Dört bölümden oluşan şiirin ilk üç bölümü resim yapan bir ocuk betimgesini sunmuştur. İlk bölümde resim yapan çocuğun görüntüsü, yani kendisi; ikinci bölümde resim-ocuk ilişkisi; son bölümde ise resmin kendi betimgesi sunulmuştur. Bu yapının verdiği *şiirsel düzen* düşüncesi yanında bazı ses birimleri, anlatım düzlemindeki şiirselliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur:

Bir ocuk resim yapıyor:

Tutup ebemkuşağını sermiş önüne

Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,

Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...

Düşürmüş de kkllerini bir masal beldesine,

Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bu bölümün son dört dizesinde belirtilen "l" seslerinin yayılımı anlatım düzleminde bir yinelemenin ortaya çıkmasını sağlıyor. *ocuk ve Resim* şiiri içerik düzleminde orta düzeyde şiirsellik içeriyor. Kimi dizelerin anlamsal içeriği şiirde betimlenen çocuğun saf ve güzel görüntüsünü yansıtacak niteliktedir. Sözgelimi

Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,

Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş,

...

Turkish Studies

Bu dizelerde verilen anlamsal boyut, içinde yaşadığımız dünyanın gerçekliğinden farklı, şiirsel bir niteliktedir. Burada yansıtılan *anlam*, mantık kuralları ile sınıanacak bir durumdan çok gösteren-gösterilen ilişkilerini yeniden düzenleyen bir dil kullanımudur. Amacı oyunsal bir öge yaratmaktır. Bu biçimdeki kullanımlara diğer kimi dizelerde de rastlandığından bu şiirin, içerik düzleminde orta düzeyde şiirsellik içerdiği düşünülmüştür.

Bütünsel olarak bakıldığında *Çocuk ve Resim* şiirinin bazı yerlerinde anlatım ve içerik düzlemleri arasında bir yansıma olduğu sezilmektedir. Örneğin ilk üç bölümün son dizeleri hep üç nokta (...) ile bitmektedir. Anlatım düzlemine ilişkin bu kullanım aynı dizelerde geçen *taneli nesnelere* kullanımı ile yan yana getirilmiştir. Son dizeler şöyle:

Huzura şekil veriyor incecik parmakları... (İlk bölümün son dizesi)

Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor... (İkinci bölümün son dizesi)

Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri... (Üçüncü bölümün son dizesi)

Dize sonlarında kullanılan *üç noktalar* ilk dizede *parmaklar*, ikinci dizede yamaçlardaki *papatyalar* ve son dizede de *yağmur taneleri* ile bir öykünüm bağıntısı içinde sunulmuştur. Bu nedenle *Çocuk ve Resim* şiirinin bütünsel açıdan orta düzeyde şiirsellik içerdiği düşünülmüştür.

Çalışmanın ikinci alt problemi 7. sınıf Türkçe ders kitabında geçen şiirlerin şiirbilim açısından niteliklerinin saptanmasına ilişkindir. İçerik çözümlemesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3: 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım düzleminin şiirsel niteliği

Ders Kitabı	Şiirin Adı	Anlatım Düzlemi	İçerik Düzlemi	Bütünsel Yaklaşım
7	Atatürk	Düşük	Düşük	Düşük
7	Mustafa Kemal'i Düşünüyorum (Serbest)	Düşük	Orta	Düşük
7	Kilim (Serbest)	Düşük	Düşük	Düşük
7	Deniz Hasreti	Orta	Düşük	Düşük
7	Renkler (Serbest)	Düşük	Düşük	Düşük
7	Mustafa Kemal'in Kağnısı	Yüksek	Yüksek	Yüksek

Tablo 3'te 7. sınıf Türkçe ders kitabında geçen 6 şiirden 4'ünün anlatım düzleminde düşük, 1'inin orta ve 1'inin de yüksek düzeyde; içerik düzleminde 4'ünün düşük, 1'inin orta ve 1'inin yüksek düzeyde; bütünsel açıdan 5'inin düşük, 1'inin yüksek düzeyde şiirsellik içerdiği görülmektedir.

7. sınıf ders kitabında geçen ve anlatım düzleminde düşük düzeyli şiirsellik içerdiği saptanan şiirlerden biri *Atatürk* şiiridir. Hece ölçüsüyle yazılan ve dörtlüklerden oluşan bu şiirde uyaklar ve redifler kullanılmış, ancak dize içlerinde şiirsel denebilecek bir ses ya da anlatım yinelenmelerine yer verilmemiştir. Dizeler, çeşitli bölümleri alınmış tümce birimleri niteliğinde yan ve ana yargılardan oluşmuş birer doğal dil tümcesi biçimindedir. Aşağıdaki dörtlük buna bir örnektir:

Çokları düşündük, bakmadık aza,

Hizmet için koştuk hep yurdumuza,

Turkish Studies

*Kadın, erkek her gün omuz omuza,
Durmayı öğretti bize Atatürk.*

Bu dördlükte bulunan dizelerde şiirsel bir anlatım söz konusu değildir. Sadece dizeler devrik tümceler olarak yazılmış; ancak bu da içerikte bir anlamsal oluşla ya da anlatımda başka bir kırılma ile bakışlımı değildir. Dolayısıyla *Atatürk* şiiri anlatım düzleminde düşük düzeyli bulunmuştur.

Atatürk şiiri içerik düzlemi açısından da düşük düzeyde şiirsellik içermektedir. Şiir, Atatürk devrimlerinin kazanımları üstüne kuruludur. Şiirdeki öncelikli amacın bu içeriği iletmek olduğu açıktır. Ancak bir iletiyi alıcıya iletmek, doğal dilin işidir. Şiir aynı iletiyi bir töz olarak ele alır ve ona şiirsel bir biçim verir. Sonuç olarak, bu şiir içerik düzleminde düşük düzeyli bulunmuştur.

Bütünsel açıdan *Atatürk* şiiri yine düşük düzeydedir, çünkü içerik ve anlatım düzlemlerinden birinde bir şiirsellik yaratılıp diğer eksene yansıtılmamıştır.

7. sınıf ders kitabında geçen ve Fazıl Hüsnu Dağlarca tarafından yazılan *Mustafa Kemal'in Kağnısı* adlı şiirin her üç düzlemde yüksek düzeyde şiirsellik içerdiği saptanmıştır. Şiirin anlatım düzlemine bakıldığında 7 bölümden oluştuğu, her bölümde 6 dize bulunduğu ve serbest ölçüyle yazıldığı görülmüştür. Bazı dizelerde ve şiirin tamamında “c” sesinin baskın ses konumunda bulunduğu saptanmıştır. Örneğin

Uzak cephelerin acısıydı gıcirtılar

Dizesinde bulunan c sesleri ritmik bir yineleme sağlamıştır. Bu ses her bölümün son dizesinde yinelenmiştir. Bu nedenle *Mustafa Kemal'in Kağnısı* şiiri anlatım düzleminde yüksek düzeyde şiirsellik içermektedir.

İçerik düzleminde de benzer bir durum bulunmaktadır. Şiirde Kurtuluş Savaşı için cepheye cephane taşıyan bir Anadolu kadınının betimgesi sunuluyor. Kadının kağnısını çeken öküzün ölmesi sonucunda kağnyaya kendisini koşması sıra dışı bir durumdur. Ayrıca bu durum, kadının savaşın kazanılması için gösterdiği özveriyi simgeleyen bir anlatım biçimidir. Dolayısıyla farklı bir göstergelişim söz konusudur. Bunun yanında aşağıdaki bölüm, anlamsal boyutu ilişkili sözcüklerin bir arada sunulduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir:

*İriydi Elif, kuvvetliydi kağny başında.
Elma elmaydı yanakları, üzüm üzümdü gözleri,
Kınalı ellerinden rüzgar geçerdi daim;
Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına.
Alını yeşilini kapmıştı geçirmişti,
Niceden niceden.*

Bu dizelerde Elif'in bedenine ilişkin kimi birimler (yanak, göz, el, ayak, elbiseler) doğadan birtakım nesnelere (elma, üzüm, rüzgar, toprak) ortak bağıntılar içinde sunulmuştur. Bu ilişkilendirme içerikteki göstergelerin şiirsel bir bağ oluşturmasını sağlamıştır. Dolayısıyla *Mustafa Kemal'in Kağnısı* şiirinde yüksek düzeyde şiirsellik bulunduğu belirtilmiştir.

Aynı şiire bütünsel açıdan bakıldığında şiirselliğin yine yoğun olduğu görülmüştür. Şiirde c sesinin baskın olduğu belirtilmişti. Şiirin, üstüne kurulduğu bağlam cepheye cephane taşıyan kağnıların bulunduğu bir yerdir. Kağnılardan gelen ses, ulamda öncelikli duyulan sestir. *Uzak cephelerin acısıydı gıcirtılar* dizesi bunu düşündürür. Kağnıların sesini anlatan *gıcirtı* sözcüğü

Turkish Studies

Türkçede yansıma bir sestir ve içeriği ile koşuttur. Yani çeşitli dizelerde ve bölüm sonlarındaki her dizede tekrarlanan *c* sesleri şiirin anlamsal evreni ile bakışımıdır. *Mustafa Kemal'in Kağnısı* şiirindeki bu boyut, ona bütünsel açıdan yoğun bir şiirsellik kazandırmıştır.

Çalışmanın üçüncü alt problemi ise, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım ve içerik düzleminde bulunan ve bütünsel açıdan taşıdıkları şiirsellik oranını saptamaya yöneliktir. Yapılan içerik analizinden elde edilen sonuç Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4: 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin anlatım düzleminin şiirsel niteliği

Ders Kitabı	Şiirin Adı	Anlatım Düzlemi	İçerik Düzlemi	Bütünsel Yaklaşım
8	Geçmiş Zaman Şiirleri	Düşük	Düşük	Düşük
8	İstanbul'u Dinliyorum	Orta	Orta	Orta

Tablo 4'te 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 2 şiirden 1'inin anlatım düzleminde, içerik düzleminde ve bütünsel olarak düşük düzeyde; ikinci şiirin de aynı açılardan orta düzeyde şiirsellik içerdiği saptanmıştır.

Geçmiş Zaman Şiirleri anlatım düzlemi açısından düşük düzeyde şiirsellik içerir. Serbest ölçüyle yazılan şiir altı bölümden oluşurken bölümler de farklı sayılarda dizeden oluşmuştur. Bu biçimlenmenin içerik düzleminde bir karşılığı bulunmuyor. Bunun yanında dizelerde doğal dilden ayrılan bir kullanım da söz konusu değildir. Aşağıya örnek olarak konulan kesitte anlatımda herhangi bir şiirsel düzen gözlemlenmez:

*Ve cemreler düşünce suya, toprağa
Bir düdüğü yapmışım söğüt dalından
Çınlamış el oba
Dağ taş çınlamış
Ardımca melemiş kuzular
Kara koyunu suya indirmişim
Uzun ince havalarla*

Bu alıntıda görüldüğü gibi bazı basit devriklikler betiğin diğer yerlerinde bulunması beklenen kırılmalarla eşleşmediği için anlatım düzleminde düşük düzeyli bir şiirselliğin bulunduğu belirtilmiştir.

İçerik düzlemi açısından bakıldığında da aynı sonuç saptanmıştır. *Geçmiş Zaman Şiirleri*, bir masal biçimiyle yazılmak istenmiş; ancak betiğin ilerleyen bölümlerinde bu üslup herhangi bir anlamsal boyutla ilişkilendirmediği için şiirsel bir içerik yaratılamamıştır. Şiir şöyle başlıyor:

*Evvel zaman içinde
Ağustosta, sıcakta
Bir tarlada doğmuşum
Elimden tutmuş güneş
Rüzgar salıncak olmuş
Avunmuşum*

Turkish Studies

Bu bölüme bir masal söyleminin girişi ile başlanmış, ancak ilerleyen bölümlerde bunun bir karşılığı oluşturulamamış. Neden böyle başladığı şiirsel açıdan anlaşılmıyor. Bu durum Levin'in (1977, 30-41) şiirin öz niteliklerinden biri olan çiftlenimler ilkesine aykırı bir durumdur. Bu tür tutarsızlıklar nedeniyle şiirin içerik açısından yetersiz olduğu söylenebilir.

Anlatım ve içerik düzlemindeki şiirsellik yoksunluğu, *Geçmiş Zaman Şiirleri*'ni bütünsel açıdan da düşük düzeyli kılmıştır.

8. sınıf ders kitabında geçen diğer şiir, serbest tarzda yazılmış olan *İstanbul'u Dinliyorum* şiiridir. Bu şiir, anlatım açısından orta düzeyde şiirsel bulunmuştur. Orhan Veli'nin yazdığı bu şiirde doğal dile yakın kullanımlar söz konusudur. Bu da anlaşılır bir durumdur, çünkü Orhan Veli, Garip akımının önemli bir temsilcisidir. Garip şiiri, şiir dilini konuşma diline yaklaştırmak istemiştir. Bunun, şiirbilim açısından bakıldığında şiirin özüne aykırı bir durum olduğu söylenebilir. Aşağıdaki bölüm konuşma diliyle büyük benzerlik göstermektedir. Kimi dizelerde koşut yapıların kullanılmış olması anlatım düzleminde *İstanbul'u Dinliyorum* şiirini orta dereceli kılmıştır.

*İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ağ doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.*

İçerik düzleminde de aynı durum söz konusudur. Şiirde bir bakıma İstanbul'dan çeşitli fotoğraflar sunuluyor. Ancak yine de bazı dizelerde şiirsel denebilecek imgeler bulunuyor. Sözelimi ikinci bölümde "Ağlar çekiliyor dalyanlarda / Bir kadının suya değişiyor ayakları" dizelerinde sudan çıkan ve suya giren iki nesne arasında kurulan bağıntı şiirsel bir içerik yaratmıştır. "Çekiç sesleri geliyor doklardan / Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları" dizelerinde işçilerin yaşamından iki simge niteliğindeki çekiç sesleri ve ter birimleri arasında kurulan bağıntı belli ölçüde şiirsel bir içerik yaratmıştır. Bu nedenlerle *İstanbul'u Dinliyorum* şiiri içerik düzleminde orta derecede şiirsel bulunmuştur.

Şiire bütünsel açıdan bakıldığında bazı bölümlerde anlatım ve içerik arasında bir paralellik gözlenmektedir. İkinci bölümde şöyle bir dizeleme bulunmaktadır:

*Kuşlar geçiyor derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çılgık çılgık.*

Bu dizelerden ilkinde anılan kuş sürüleri ikinci dizede kullanılan ikilemelerle görselleştirilmiştir. Kullanılan iki ikileme, aynı sözcüklerin yan yana yinelenmesi ile aynı gibi görünen kuş sürüsü içindeki kuşları imgesel olarak görüntüler. Anlatım ile içerik arasındaki bu koşutluk *İstanbul'u Dinliyorum* şiirini bütünsel açıdan orta derecede şiirsel kılmıştır.

Çalışmanın 4. alt problemi öğrenci çalışma kitaplarında geçen şiirlerle ilgili ders etkinliklerinin şiirsel boyutlara değinme derecesini saptamaya ilişkinidir. Elde edilen sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir:

Turkish Studies

Tablo 5: Öğrenci çalışma kitaplarında bulunan şiir metinleri ile ilgili etkinliklerin şiirsel ilkelere odaklanma düzeyi

Ders Kitabı	Şiirin Adı	Etkinliklerin Şiirsel Nitelikleri Fark Ettirme Düzeyi
6	Çocuk ve Resim	Düşük
6	Bayrak	Orta
6	Anadolu'da Bahar	Düşük
7	Atatürk	Düşük
7	Deniz Hasreti	Orta
7	Mustafa Kemal'in Kağnısı	Düşük
8	Geçmiş Zaman Şiirleri	Düşük

Tablo 5'te görüldüğü gibi şiir metinleri ile ilgili etkinlikler şiirsel ilkelere genellikle düşük düzeyde odaklanmıştır. Etkinliklerin birçoğu şiirleri diğer metin türleri gibi ele almış ve dilbilgisel özellikler, şairin biyografisi, sözcüklerin temel ya da yan anlamlarına ilişkin çalışmalar sunmuştur. Orta dereceli olan etkinlikler ise şiirde geçen birkaç benzetmeyi fark ettirmeye çalışmış, ancak bunlar da ilgili benzetmeleri şiirsel bir açıdan ele almadığı için, yani şiir içindeki işlevini açıklamadığı için yetersiz kalmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin şiirbilimsel açıdan niteliklerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen sonuçlar, hemen her sınıf düzeyinde kullanılan şiirlerin şiirsellik oranının düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Şiirin, dilin özel bir kullanım biçimi sonucunda ortaya çıkması, onu diğer metinlerden farklı bir amaçla ve farklı bir tarzda ele almayı zorunlu kılar. Bir anadili öğretim materyali olarak kullanılan ders kitaplarında şiir dilinin bu özelliklerinin dikkate alınması beklenir. Çalışmadan elde edilen bu sonuç Oruçoğlu'nun (2003) Türkçe ders kitaplarında şiirlere ilişkin yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla tutarlılık gösterir. Oruçoğlu (2003) yaptığı çalışmada ders kitaplarında geçen şiirlerin biçim ve içerik açısından yetersiz olduğu, ayrıca metinsellik ölçütlerini de taşımadığı sonucuna ulaşmıştır. Oruçoğlu'nun (2003) bulguları, bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Çalışmanın birinci alt problemi 6. sınıf ders kitabında yer alan şiirlerin şiirsel niteliklerinin derecesini saptamaya ilişkindi. Bu ders kitabında bulunan 6 şiirden 5'i düşük düzeyde, 1'i de orta düzeyde şiirsel bulunmuştur. 6. sınıf ders kitabına konulan bu şiirlerin seçiminde anlama kaygısının ön planda tutulduğu görülmüştür. Oysa Valery (1939, 117-133), anlamının şiire yabancı bir terim olduğunu belirtmişti. Şiirbilim, şiirin anlamı iletme amacıyla olmadığını; ancak onu, üstünde şiirleşmenin yaratılacağı bir töz olarak ele aldığını saptamıştır. Dolayısıyla *dilsel anlama* ile *şiirsel anlama* birbirine uzak kavramlar olarak ele alınmak durumundadır.

7. sınıf ders kitabında bulunan şiirler anlatım düzlemi, içerik düzlemi ve bütünsel açıdan genelde düşük düzeyde şiirsellik içeren betiklerdir. Ancak *Mustafa Kemal'in Kağnısı* şiiri, kitapta yüksek düzeyde şiirsel bulunan tek örnektir. Şairin tanınmış biri olması, metnin şiirselliğini belirlemede ölçüt olmasa da şiirsellik oranının yüksek olmasında bir neden olarak görülebilir. Bu şiiri yazan Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Türk şiirindeki yeri ve önemi biliniyor. *Mustafa Kemal'in*

Turkish Studies

Kağnısı şiirinin yüksek düzeyde şiirsellik içermesinin nedenlerinden biri bu olabilir. Bununla beraber 7. sınıfların 6. sınıf öğrencilerine oranla daha gelişmiş olması bu şiirin buraya konmasının uygun olacağını düşündürmüş olabilir. Bunun doğru olduğu kabul edilirse, belirtmelidir ki 8. sınıf Türkçe kitabına daha şiirsel metinlerin konması ve bu hiyerarşinin sürdürülmesi gerekirdi.

8. sınıf Türkçe ders kitabında 2 şiir bulunmaktadır. Bunlardan biri düşük, diğeri orta düzeyde şiirsel bulunmuştur. Bu sonuçlar, kullanılan şiirlerin her üç düzlemi için de geçerlidir. 8. sınıf ders kitabında bulunan şiirler için güvenilir yorumlar yapmak güçtür, çünkü Türkçe Öğretim Programına (2006) göre 6 şiir bulunması gerekirken sadece 2 şiir bulunmaktadır. Bunlardan biri de serbest okuma parçasıdır. Dolayısıyla yorumlar sadece bir şiir içindir. *Geçmiş Zaman Şiirleri* adlı bu şiir de zaman ve mekan temasında yer alan, temaya uygunluk açısından konusunun ölçüt olarak ele alındığı anlaşılan bir şiirdir. Şiiri seçim nedeninin *konu* olması, şiirde öncelikli olmayan bir unsurun ölçüt olarak ele alınmasından kaynaklı bir hatayı ortaya koymaktadır.

Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin şiirsel açıdan yetersiz derecede olması Türkçe Öğretim Programının (2006) bazı hedeflerinin gerçekleşmesini önlemektedir. Türkçe Öğretim Programına (2006) göre kitaplara konulacak şiirler şiir dilinin özelliklerini yansıtmalı, estetik bir zevk oluşmasına katkıda bulunmalı, dil zevki ve bilinci kazandırmalıdır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi, ancak şiir olmayı başarabilmiş betiklerle olasıdır. Şiirsel niteliği olmayan ve dizelerle yazılan bütünlükler aldattıcıdır. Dize, uyak, ölçü gibi unsurlar, bir dönem şiirin araçları olsa da bunlar şairin yaratımı dışında kalan hazır araçlardır. Bir metnin bunlarla yazılması onu şiirsel kılmaya yetmez. Daha yapısal nitelikler gereklidir. Bu sonuç, Solak ve Yaylı'nın (2009, 451) çalışmasındaki Türkçe ders kitaplarına metin seçimi konusunda özensiz davranıldığı bulgusuyla örtüşmektedir.

Çalışmanın son alt probleminde öğrenci çalışma kitaplarında bulunan etkinlikler değerlendirilmiştir. Bu etkinliklerin birçoğunun şiirsel nitelikleri fark ettirme amacının uzağında olduğu, daha çok dilsel niteliklerin öğretimine odaklandığı saptanmıştır. Bu sonuç, Kolaç'ın (2009, 621) çalışmasında birinci kademe Türkçe ders kitaplarında bulunan şiirlerin öğreticilik kaygısıyla seçildiği yönündeki sonuçla tutarlılık gösterir. Bu durumun şiire yabancı olduğu söylenebilir. Jakobson (1982, 170) dilin şiirsel işlevini ortaya koyarken doğal dilde bulunan birçok işleyişin şiirde farklı bir biçim sunduğunu belirtmişti. Şiir seçme eksenindeki eşdeğerliliği birleştirme eksenine yansıtıyordu. Bu işlem sonucunda ortaya çıkan sessel ve anlamsal yinelemeler, ses-anlam bakışimleri şiirin nitelikleri durumuna gelir. Dolayısıyla şiirlerle ilgili etkinlikler bu çiftlenimleri (Levin 1977, 30-41) odağa almalıdır. Böylece Türkçe Öğretim Programının (2006) hedeflediği *şiir dilini kavrama* amacı gerçekleştirilebilir.

Şiirbilimin bulguları şiirin yazılan bir şey değil, yapılan bir şey olduğunu ortaya koymuştur. Yalçın'ın (2010, 139) şiirsel betiklerin bir tür *kendisellik* olduğunu belirtmesi bundandır. Kendisellik terimi, şiirin başka bir anlamı iletmek için kullanılacak bir araç olmadığı, bunun yerine kendi yapılanma sürecini sunduğu anlamına gelir. Şiiri okumak demek, bu oluşumu izlemek demektir. Dolayısıyla zor şiir-kolay şiir diye bir şeyden söz etmek de güçtür. Kolay şiir ifadesiyle bizi bildiğimiz bir gerçekliğe taşıyan şiirler kastediliyorsa bu işlev şiirin değil, dilin bir işlevidir. Şiir, dilin bu özelliğini ilginç sözcüklerle ilginç anlamlar üreterek bir oyun için kullanır. Dolayısıyla ders kitaplarına konacak şiirler seçilirken *kolaylık/zorluk* değil *şiirsellik/şiir dışılık* ölçüt olmalıdır. Şiirsellik oranı yüksek olan şiirler, başka bir deyişle, yaygın anlayışa göre *zor şiirler* kitaplarda yer alabilmelidir. Etkinlikler de bu şiirlerde eşleşen birimleri fark ettirici nitelikte olmalıdır.

Ders kitaplarında bulunan şiirlerin buldukları temaya bakıldığında şiirin töz (ham madde) durumundaki içeriği ile bulunduğu tema başlığı arasında bir paralellik olduğu görülecektir. Şiirin konusu ya da teması, doğası gereği ön planda olan bir birim değildir. Sözgelimi aşk üstüne

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yazılmış binlerce şiir vardır, oysa bunlardan birkaçı çok şiirseldir, güzeldir ve okura çarpıcı gelir. Bunun aşk tözüne verilen şiirsel biçimden kaynaklandığı açıktır. Dolayısıyla şiir, üstünde işlem yapacağı konuya göre değil, şiirleştirme düzeyine göre ele alınmalıdır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara dayanarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Türkçe ders kitaplarında şiir dilinin özelliklerini yansıtan şiirler kullanılmalıdır.
- Şiirlerin seçiminde şiir alanında uzmanlaşmış kişilerin görüşlerine başvurulmalıdır.
- Seçilen şiirlerden serbest ve hece ölçüsü ile yazılanlar arasında bir oran tutturulmalıdır. Ders kitaplarında yer alan şiirlerin birçoğu hece ölçüsü ile yazılmıştır. Oysa serbest şiirler, şairin yaratımına dayalı olan şiirselliği daha açık yansıtmaktadır.
- Şiirlerle ilgili 6., 7. ve 8. sınıf Öğrenci Çalışma Kitaplarında bulunan etkinliklerde şiirsel özelliklere daha çok odaklanılmalı ve şiir türünün her bir boyutuna geniş bir yer ayrılmalıdır.
- Şiir dili ile doğal dil arasındaki ayırım vurgulanarak öğrencilerin dilin nasıl bir araç olduğunu anlamaları sağlanmalıdır.

Bu önerilerin gerçekleşmesi durumunda zaman içinde daha iyi şiirlerin ortaya çıkacağı, şiir okuma alışkanlığının ve kültürünün gelişeceği ve dil bilincinin daha somut biçimde edinileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
- ALTAN, A. vd. (a) (2010). *Türkçe Ders Kitabı (İlköğretim 8)*. Üçüncü Baskı. Ankara: Yenigün Matbaacılık.
- ALTAN, A. vd. (c) (2010). *Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (İlköğretim 8)*. Üçüncü Baskı. Ankara: Yenigün Matbaacılık.
- ALTAN, A. vd. (a) (2010). *Türkçe Ders Kitabı (İlköğretim 7)*. Dördüncü Baskı. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- ALTAN, A. vd. (b) (2010). *Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (İlköğretim 7)*. Dördüncü Baskı. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- ANDAY, M.C. (2003). *Rahatı Kaçan Ağaç*. İstanbul: Adam Yayınları.
- CAUDWELL, C. (1988). *Yanılsama ve Gerçeklik*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- CENGİZ, M. (2005). *Şiir, İmge, Biçim, biçem (Şiirin Teorik Sorunları)*. İstanbul: Digraf Yayıncılık.
- CHOMSKY, N. (1999). Edinç-edim. *Yürmüncü Yüzyıl Dilbilimi içinde*. Çev: Emel Sözer. İstanbul: Multilingual.
- COHEN, J. (1966). *Structure Du Langage Poétique*, Paris: Flammarion.
- COOMBES, H. (1991). *Literature and Criticism*. England: Penguin Books.
- DOĞAN, M.H. (1986). *Şiirin Yalnızlığı*. İstanbul: Broy Yayınları.
- EROL, A. vd. (a) (2010). *Türkçe Ders Kitabı (İlköğretim 6)*. Beşinci Baskı. Ankara: MEB.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

- EROL, A. vd. (b) (2010). *Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (İlköğretim 6)*. Beşinci Baskı. Ankara: MEB.
- GREIMAS, A.J. (1977). Yapısal Dilbilim ve Şiir Bilim. *Birikim*. Çev: Tahsin Yücel. 5, 28-29. s. 93-98.
- HJELMSLEV, L. (1999). Anlatım ve içerik. *Yirminci yüzyıl dilbilimi* içinde. Çev: Gül Işık. İstanbul: Multilingual.
- JAKOBSON, R. (1982). Dilbilim ve Yazınbilim. *Yazko Çeviri*. Çev: Ahmet Kocaman. Sayı: 8, Eylül-Ekim 1982.
- KOLAÇ, E. (2009). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, 1.
- LEVIN, S. R. (1977). *Linguistic Structures in Poetry*. New York: Mouton Publishers.
- MAYAKOVSKİ, V. (2002). *Şiir Nasıl Yazılır?*. Çev: Yurdanur Salman. İstanbul: Adam Yayınları.
- ORUÇOĞLU, S. (2003). *İlköğretim II. Kademe Anadil Eğitiminde Lirik Türün İşlevi Üzerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZDEM, Y. (2005). *Şiir ve Dil*. İstanbul: Diagraf Yayıncılık.
- ÖZEL, İ. (2002). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- PAZ, O. (1995). *Şiir Nedir? (Yay ve Lir)*. Çev. Ömer Saruhanlıoğlu. İstanbul: Era Yayıncılık.
- RIFFATERRE, M. (1984). *Semiotics of Poetry*. London: Indiana University Press.
- RIGOLOTT, F. (1970). "Le Poétique et l'analogique", *Sémantique de la poésie* içinde, Seuil, Paris.
- SAUSSURE, F. de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev: Berke Vardar. İstanbul: Multilingual.
- SOLAK, M. ve YAYLI, D. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2, 9.
- SÜREYA, C. (1992). *Folklor Şiire Düşman*. İstanbul: Can Yayınları.
- THOMSON, G. (1984). *Şiir Sanatı*. Çev. Cevat Çapan. Üç Çiçek Yayınevi.
- Türkçe Öğretim Programı, Ankara, 2006,
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?tur=ilkogretim&lisetur=&ders=&sira=&sinif=&sayfa=3>
- VALERY, P. (1939). Şiir Sanatı ve Soyut Düşünmek. *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı* içinde. Haz: Hüseyin Salihoğlu. Ankara: İmge Kitabevi.
- YALÇIN, M. (2010). *Şiirin Ortak Paydası I: Şiir Bilime Giriş*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- YÜCEL, T. (2005). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.
- ZIMMERMANN, H. D. (2001). Edebi aktarım. *Yazınsal İletişim* içinde. Çev: Fatih Tepebaşı. Konya: Çizgi Kitabevi.